

A jogok és a törvény

Mit kezdhetnek a diákok egy elhibázott oktatási törvénnyel?

Mert van új oktatási törvény (1993. évi LXXIX. tv.). A baj nem is ez. Hanem az, hogy diákoldalról nézve az új törvény még az előzőnél is rosszabb. Egyrészt visszavesz korábban már megvolt jogokat, másrészt a Gyermek Jogairól Szóló Egyezmény ratifikálásával (1991. évi LXIV. tv.) vállalt kötelezettségek közül többet figyelmen kívül hagy, illetve sért. Pedig egy is sok lenne. Nos, ha ez a lakonikus értékelés igaz, föl kell tenni a kérdést: a rossz törvénnyel miként lehet együtt élni addig, amíg a szükséges korrekciókat a törvényalkotó elvégzi? Mekkora kárt okoz az elhibázott törvény átmeneti fenntartása, s miként nőnek a károk az „átmeneti idő” hosszabbodásának függvényében? Hiszen indokolt lehet a béketűrő várakozás – mondván: majd csak besorolódik egyszer a törvényalkotási menetrendbe az oktatási törvény is –, ha az elhibázott törvény okozta zavarok jogonkívüli megállapodásokkal és intézkedésekkel mérsékelhetők, netán kivezélhetők.

Álláspontunk szerint olyan komoly problémák vannak az oktatási törvénnyel, hogy késlekedés nélkül hozzá kell látni a meglévő hibák kiszűréséhez, haladéktalanul meg kell kezdeni a törvény módosítását. Sőt, párhuzamosan kárenyhítő folyamatokat is szükséges elindítani.

A továbbiakban néhány – tehát korántsem minden részletre kiterjedő, csak az érveléshez elégséges – megállapítást teszünk, amelyek bizonyítják, hogy elfogadhatatlan a késlekedés. A következetes és átfogó korrekciót már ma meg kell kezdeni.

1. A ratifikált Egyezmény szerint „gyermek az a személy, aki tizennyolcadik életévét nem töltötte be, kivéve, ha a reá alkalmazandó jogszabályok értelmében nagykorúságát már korábban eléri.” (1. cikk)

Az oktatási törvény 6. cikke szerint viszont:

- „minden gyermek tanköteles”;
- „a gyermek (...) attól a naptári évtől válik tankötelessé, amelyben a hatodik életévét május 31. napjáig betölti...”;

Konklúzió: a hatályos oktatási törvény értelmében nem az a gyermek, aki a kihirdetett Egyezmény értelmében az.

2. Az Egyezmény értelmében a gyermek elvitathatatlan joga, hogy mindazt, amire kíváncsi, módja legyen megtudni. Ugyanilyen széles felhatalmazást rögzít a javaslatétel és a véleménnyilvánítás tekintetében is. (Vö. „minden őt érdeklő kérdésben...”!)

Az oktatási törvény praktikusan hihetetlenül beszűkíti és paternalista irányban eltolja ezt a gyermeki jogot, amikor áttér „az őt érintő kérdés” formulára. Hiszen vajon ki fog valóságosan dönteni (szelektálni), amikor a diákok sokféle lehetséges javaslata, kérdése és véleménye közül kiválogatódnak azok, amelyek érintik őket?

3. Azt gondolhatnánk, hogy további jogokat már nehéz lenne elkobozni a diákoktól (egyszersmind a szülőktől). Azt gondolhatnánk, hogy a magatartás, a szorgalom, valamint a tanulmányok értékelése és minősítése olyan ügy, ami érinti a tanulókat (egyszersmind a szülőket is).

Csak hogy a törvény 83. cikke kizárja, hogy ezekben az ügyekben eséllyel kérdést tegyen föl az iskolahasználó, netán eljárást kezdeményezzen, ha az értékelést/minősítést sérelmezi. Annál is megdöbbentőbb ez a fordulat, mert a megelőző (1985. évi I. tv. az oktatásról) törvényi szabályozás még azt tartalmazta:

„A pedagógus és az oktató kötelessége, hogy nevelő-oktató munkáját legjobb tudása, valamint a nevelési programokban, a nevelési és oktatási tervekben, illetőleg a tantervi programokban foglalt követelmények szerint végezze, a tanulók és a hallgatók teljesítményét e követelmények alapján értékelje.” (41. cikk)

Az új törvény már nem is tartalmaz koherenciamegszorításokat. Itt a pedagógus en bloc jogosult értékelni és minősíteni a tanulók munkáját, ill. tudását. Szó sincs arról, hogy milyen követelmények alapján, illetve hogy milyen követelményekkel összhangban kell történnék az értékelés. Azt persze tudjuk, hogy a NAT késik, sőt azt is tudjuk, hogy a miniszter is tudja: „nem született meg a korszerű tudás magvát tartalmazó alaptanterv, nincs követelményrendszer, mely a tanítók, tanárok és tankönyvírók munkáját segítené és a szülőket is tájékoztatná...”

Nem túlzás tehát úgy fogalmazni, a jelenlegi törvény értelmében a diákoknak sem joguk, sem módjuk nincs megtudni: mit kell tudniuk. Az sem tudható meg: mit muszály. Jóllehet az Egyezmény szerint joguk van mindazt megtudni, amire kíváncsiak, ami őket érdekli.

4. Az új törvény indoklásában, s több deklarációjában különös súlyt kapott az állampolgári nevelés. Vita nélkül alapfeladatnak kell ezt tekintenünk. Örvendetes, hogy a 38. cikk úgy rendelkezik: „a közoktatási intézménynek rendelkeznie kell a feladatai ellátásához szükséges feltételekkel.” Csakhogy az állampolgárrá válás ismeretei, készségbeli és attitüdinális feltételeiről nem rendelkezik az új törvény. De arról sem, hogy mit és miként kell a közoktatási intézményekben e cél érdekében biztosítani, ill. a diákság saját önszerveződéseit, panaszkezelése, érdek- és jogérvényesítése érdekében rendelkezésre bocsátani. Azaz, amit úgymond rendelkezésre bocsát („egyetértési jog az ifjúságpolitikai célokra biztosított pénzeszközök felhasználásában”), – az nincs.

5. *Bíró Endre* részletesen elemzi az új oktatási törvényt a gyermekek jogai szempontjából. Az elemzés minden szava fontos, most itt csak néhány megállapítást emelünk ki:

– „Az Egyezmény arra kötelezi a Magyar Köztársaságot, hogy az alapfokú oktatás egészében biztosítsa az oktatás ingyenességét, a középfokú oktatásban pedig tegyen intézkedéseket érdekében. Az új oktatási törvényből az állapítható meg, hogy az alapfokú oktatás csak részben ingyenes, a középfokú oktatás ingyenessége kérdésében pedig – jogilag és szociológiailag is – visszalépés történt.”

– „Míg a közoktatási törvény a szülő döntési jogát tartalmazza a tanuló (értsd ezalatt a középiskolás tanulót is!) egyházi iskolába járása, továbbá vallásoktatásban való részvétele kérdésében, addig az Egyezmény a gyermek vallásszabadságát deklarálja, s a szülő jogát abban határozza meg, hogy a gyereket e jogának gyakorlásában képessége fejlettségének megfelelően irányítsa. Nagyon fontos elvi különbségről van szó; arról, hogy a lelkiismereti és vallásszabadság kérdése oly mértékben személyhez fűződő emberi-állampolgári jog, hogy még a szülő sem jogosult gyermekéről e tárgyban „dönteni”, csak „irányíthatja” a gyerek választását”:

– „A diákönkormányzat szervezeti és működési szabályzatát a választó tanulóközösség fogadja el, az elfogadást a nevelőtestület hagyja jóvá.” Ez nagyon fájó pontja az új közoktatási törvénynek. Alapvetően jogellenes is. Hiszen egy érdekképviselői szervezet – amely akár önálló társadalmi szervezetként való nyilvántartásba vételét is kérhetné a bíróságtól – működésének szabályait a választó tanulóközösség nem állapíthatja meg saját jogon, hanem ehhez másnak a jóváhagyása kell. Az egyesülési jog iskolán belüli szabad gyakorlásának sérelmét, és az 1985. évi oktatási törvényhez képest pedig visszalépést látok ebben a szabályozásban. Stb., stb., stb.

6. *Koltai Péter* mint diákoldali meghatalmazott képviselő kimutatta, hogy a hátrányos megkülönböztetés tilalmában a törvény az Egyezményhez képest megengedhetetlenül szűkít. Nem tartalmazza a gyermeknek vagy szüleinek vagy törvényes képviselőinek megkülönböztetésére vonatkozó tilalmát a szín, a nyelv, a cselekvőképzetlenség, ill. a születési vagy egyéb helyzete szerint.

7. Az előző oktatási törvény leginkább a tekintetben volt gyarló, hogy jórészt hányzott belőle a szankcionális és az eljárási rész. Az új törvény már ad valamelyes útbaigazítást az eljárásokra vonatkozóan, de a kardinális kérdéseket kiveszi ebből a körből. A szankciók és a közös döntések (vö. kooperatív iskola!) garantált feltételei tekintetében ugyanolyan szűkszavú. Nemcsak hogy nem rendelkezik felőlük, még azt sem írja elő, hogy ezeket kik kötelesek kidolgozni, ill. biztosítani. Így hát az is teljességgel homályban marad, mi történik, ha az intézmény vagy az egyes pedagógusok köteleltséget mulasztanak.

8. Kooperatív iskola, tehát valóságos állampolgári fölkészülés/fölkészítés nem lehetséges a rendszerbe integrált, intézményesített panaszjogi eljárásrendszer nélkül. Ennek minimális feltételei:

– a korlátozás nélküli jog a kérdéshez (és az előre tudható szankció, ha ez a jog sérül);

– jog az érdemi válaszhoz (és az előre tudható szankció, ha ez a jog sérül);

– jog a fellebbezéshez (mindaddig, amíg az érdemi válasz nem kényszeríthető ki).

Végül kényszeresen meg kell ismételnünk azt az evidenciát, miszerint „jogokról csak ott beszélhetünk, ahol mások kötelezettségeket viselnek a jogok arányaival szemben”. A jelenlegi oktatási törvény nem vezet végig kötelességoldalról a diákjogok érvényesítésének elemi előfeltételeit. Jóllehet pontosan tudjuk, „a gyermekek jogai speciális tartalmúak: kizárólag mások kötelezettségeinek meghatározásával érvényesíthetők”.

A jelenlegi oktatási törvény a tanulói participáció tekintetében modernizációellenes, az eddigieknél is jobban korlátozza a diákokat abban, hogy szuverén és autonóm önmagukat kiküzdjék, hogy világukkal reflexív, aktív/alakító viszonyban lévő polgárokká váljanak. A jelenlegi oktatási törvény új, de diákoldalról s a kívánt jövő felől nézve rosszabb, mint a régi.

Záradék: A törvényalkotók, a hivatal, a törvényelőkészítők a gyermekek és a diákok (no meg a szülők) jogaival, ill. jogérvényesítésével kapcsolatos makacsul ismételt javaslatainkra és kritikai észrevételeinkre egyre unottabban legyintnek. „Valami újjal kellene már előállni. Lehangelőan ugyanazokkal a követelésekkel jelentkeznek a diákoldalról érvelők. Nyomasztó.” Valóban az. Nem is tiltakozunk a minősítés ellen. Ehelyett inkább egyetlen kérdést tennénk föl. Hány alkalommal helyes kimondani: „Karthágót pedig el kell pusztítani.”

PÁL TAMÁS

A huszonötödik év margójára

Nem tudom, mikor jön el az ideje, de az utókornak bizonyosan eszébe fog jutni, hogy az Andrássy úton – melyet akkoriban természetesen még Népköztársaság útjának neveztek –, az Ádám Söröző közelében egy emléktáblát helyezzen el a következő szöveggel: „Itt pattant ki a Kaláka egüttes ötlete Gryllus Dániel és Mikó István fejéből 1969 őszén.”

Két egyetemista a műszakiról – meg a többiek –, akiknek zenei múltja a Lórántffy Zenei Általános Iskolába nyúlt vissza, kitalálta, hogy alapítsanak zenekart. Azt hiszem ebben nincs semmi korszakalkotó, mert amióta a Beatles meg a Rolling Stones, *Elvis* és *Chuck Berry*, *Little Richard* meg még ki tudja kicsodák berobbantották a hagyományos korlátokat áttörő rock'n rollt, teljesen rendjén való, hogy a zenei alapismeretekkel rendelkező lelkes egyetemisták és főiskolások zenekart alakítsanak. És ahogy ez törvényszerű, e zenekarok szépen sorban meg is szűntek, és tagjai a koncertturnézó cigányélet helyett polgári életükben igyekeztek szüleik vagy saját célkitűzéseik szerint eljutni a csúcsra. A korai játszadozások a komoly érett felnőttébe süppedtették őket!?!...

A Kaláka 1969. november 26-án jött létre. Tagjai műfajt teremtettek az elmúlt huszonöt év alatt – ami már sima együttélésből sem kevés – kialakították a Kaláka-stílust. Persze, mint mindenre, van, aki legyint rá, hogy gyerekeknek szól, de hiszen a filmtörténet egyik korszakalkotó alkotása, a *Hófehérke és a hét törpe* című rajzfilm is tud könnyeket csalni a felnőttek szemébe. Aki nem tudja, aki nem érzi, milyen hullámhosszon szól valami, annak nem is érdemes magyarázni, az meg se hallgassa. Aki pedig együtt tud lüktetni vele, annak meg minek beszélni, úgymond tudja.